

Silti rakkaus ei asu tääl enää

Käsitemetaforat Anna Puun albumissa *Antaudun*

Neea Jussila

Kandidaatintutkielma

Humanististen tieteiden kandidaatin tutkinto, suomen kieli ja suomalais-ugrilainen
kielentutkimus

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2026

Kandidaatintutkielma

Kielten tutkinto-ohjelma, suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Neea Jussila

Silti rakkaus ei asu tääl enää: Käsittemetaforat Anna Puun albumissa Antaudun

Sivumäärät: 22

Tässä tutkielmassa selvitän kognitiivisen metaforateorian avulla, millaisia käsittemetaphoria esiintyy Anna Puun albumin *Antaudun* (2012) lyriikoista eli kappaleiden sanoituksista. Tavoitteena tälle tutkielmalle on tarkastella erityisesti kognitiivisia metaforia, jotka muodostavat käsittemetaphoria. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat: Millaisia metaforia Anna Puun sanoituksissa esiintyy? Mitkä käsittemetaforat niissä toistuvat? Mitä kognitiivisia metonymioita kappaleissa on?

Teoreettisena viitekehystenä käytän George Lakoffin ja Mark Johnsonin kognitiivista metaforateoriaa teoksesta *Metaphors We Live By* (1980). Teoksessa Lakoff ja Johnson esittävät, kuinka metaforien toistuvat ominaisuudet muodostavat käsittemetaphoria. Ne jakautuvat kolmeen pääryhmään; strukturaalisiin, orientoiiviin ja ontologisiin metaforiin yhteisten piirteiden myötä. Kognitiivinen metaforateoria esittelee myös metonymian. Sen määritelmä on luonnehtia käsitteellisesti lähekkäisiä ilmauksia.

Aineiston analyysissä käy ilmi, että kappaleiden lyriikoissa esiintyy eniten orientoivia eli suuntametaphoria. Orientoivat eli suuntametaphorat kuvailevat tunnetta ja mielentilaa spatiaalisesti. Tutkielmassa esiintyi variaatioita etenkin vastinparien ONNELLISUUS ON YLHÄÄLLÄ ja SURULLISUUS ON ALHAALLA kautta. Strukturaalisia eli rakennemetaphoria löytyi myös runsaasti ja ne muodostivat enimmäkseen AIKA ON TILA ja RAKKAUS ON MATKA -käsittemetaphoria. Vähiten käsittemetaphoria muodostui ontologisista metaforista, jotka kuvaavat abstrakteja kokemuksia. Ontologiset metaforat toistivat rakennetta ”X ON OLIO”.

Kognitiivisia metonymioita löytyy aineistosta kahdeksan. Niiden käsittemetonymiat ovat muodossa OSA ON KOKONAISUUS. Anna Puun lyriikoissa siis toistuvat kognitiiviset metaforat ja metonymiat, joiden avulla ilmaistaan kielikuvallisesti tunteita, kuten rakkauden tunnetta ja mielialan vaihtelua.

Avainsanat: kognitiivinen metaforateoria, käsittemetaphora, lyriikka, metafora, metonymia

Sisällys

1	Johdanto	3
2	Metafora ja metonymia kognitiivisessa kielitieteessä	5
2.1	Semantiikka ja metafora	6
2.2	Kognitiivinen metaforateoria	6
2.3	Metonymia	8
3	Aineisto ja menetelmä	8
3.1	Aineisto ja sen keruu	9
3.2	Menetelmä	9
4	Analyysi	10
4.1	Erialaisten metaforien esiintyminen	11
4.2	Käsittemetaforat	12
4.2.1	Strukturaaliset metaforat	12
4.2.2	Orientoivat metaforat	14
4.2.3	Ontologiset metaforat	16
4.3	Kognitiivinen metonymia	17
5	Päätäntö	18
	Lähteet	20

1 Johdanto

Tarkastelen tutkielmassa metaforia ja metonymioita. Molemmat ovat kielikuvia, joissa sana tai ilmaus kerrotaan eri tavoin, kirjaimellisesta merkityksestä poiketen. Metafora on metonymiaa abstraktimpi, eikä sen tarvitse olla lähelläkään kirjaimellista merkitystä, jolloin esimerkiksi sydämen *hyppääminen kurkkuun* kuvastaa pelästymisen tunnetta kuvaannollisesti, epärealistisesti (Onikki-Rantajääskö 2008: 43). Metonymia puolestaan ilmaisee kielikuvalle läheistä merkitystä tai kuvaa osalla kokonaisuutta, kuten lausahduksella *nuoret kädet jaksavat työskennellä* tarkoitetaan nuorta ihmistä, jonka ruumiinosa *nuoret kädet* kuvaavat hänen kokonaisuuttansa (Onikki 1992: 39–40).

Tutkimuksessani selvitän, millaisia metaforia ja metonymioita esiintyy laulaja-lauluntekijä Anna Puun albumin *Antaudun* (2012) lyriikoissa eli sanoituksissa. Kielikuvia, kuten metaforia ja metonymioita, esiintyy kautta aikain sekä kirjallisessa että puhutussa kielenkäytössä. Kielikuvan avulla esitetään jokin sana tai ilmaus ei-kirjaimellisesti (Ratia 2007: 131). Kappaleiden lyriikat voivat ilmentyä esimerkiksi entistä salaperäisempinä tai sävyltään leikittelevinä, kun artisti antaa vihjeitä tai kauniimpia ilmauksia alkuperäisille tarkoitteilleen.

Aiheen valinta on muodostunut omasta kiinnostuksestani musiikkiin. Haluan yhdistää lyriikan soveltuvaan kielitieteen tutkimusalaan, mikä on tässä tapauksessa semantiikka. Hypoteesini on, että sanoituksissa käytetään tunne- ja aistihavaintoihin perustuvia metaforia, sillä kappaleet käsittelevät rakkaussuhteita, niiden lopettamista sekä kokemusta onnellisuudesta ja surusta. Lähestyn tutkimaani aihetta seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Millaisia metaforia Anna Puun albumin *Antaudun* sanoituksissa esiintyy?
2. Mitkä käsittemetaforat niissä toistuvat?
3. Mitä kognitiivisia metonymioita kappaleissa on?

Metaforatutkimuksessa edellytetään aiheen rajaamista, sillä laajat metaforakäsitykset tuottavat problematiikkaa. Uhkana on, että metafora menettää merkityksensä, mikäli kaikki merkityssiirtymät nähdään metaforina (Onikki 1992: 35). Tämän tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on George Lakoffin ja Mark Johnsonin kognitiivinen metaforateoria. Lakoff ja Johnson ovat jakaneet metaforia ja nimenneet niitä käsittemetaforiksi tietynlaisten ominaisuuksien, kuten kehollisten havaintojen ja tilaa kuvaavien ilmausten, mukaan (ks. luku

2.2). Käsittemetaforat muodostavat kolme pääluokkaa, joita kutsutaan nimillä strukturaalinen eli rakenteellinen metafora, orientoiva eli suuntametafora ja ontologinen metafora.

Tutkielmani etenee teoriaosuudesta aineiston ja menetelmän esittelyn kautta analyysiin.

Luvussa 2 käsittelen teoriaa metaforasta kognitiivisessa kielitieteessä. Luvussa 3 esittelen, miten olen kerännyt aineistoni ja millaista menetelmää olen käyttänyt analyysiin. Luku 4 koostuu analyysistä. Viimeisessä luvussa 5 teen tuloksista yhteenvetoa ja havainnollistan kokonaisuutta.

2 Metafora ja metonymia kognitiivisessa kielitieteessä

Tässä luvussa käsittelen semantiikkaa, joka tutkii esimerkiksi tutkielmalleni oleellisen kielikuvan, metaforan merkitystä. Määrittelen alaluvuissa semantiikan kautta metaforan sekä sen funktion kognitiiviseen metaforateoriaan. Metonymia mainitaan tarkemmin metaforateoriassa metaforan kaltaisena ilmiönä.

2.1 Semantiikka ja metafora

Semantiikka on merkkijärjestelmän tutkimusta, jossa tutkitaan ihmiskielen merkitystä (Kuiri 2012: 7). Tässä tutkielmassa semantiikka keskittyy erityisesti kielikuvien kognitiivisuuteen, jossa ihmisen luoma merkitys havaintojen ja ajattelun tuotteena käsitteellistetään. Kognitiossa yhdistyvät yksilöllisyys ja sosiaalisuus, sillä yksilöiden ajattelutapa ja havainnot merkkijärjestelmästä voivat olla hieman erilaisia toistensa kanssa, mutta niiden pitää kuitenkin pääpiirteittäin yhdistyä vuorovaikutuksen mahdollistamiseksi. (mt.: 83.) Täten sanoituksissa pyritään käyttämään kielikuvia, joiden merkitykset ovat yhteisesti tulkittavissa.

Metafora on semanttinen ilmiö ja kielessä kaikkialla esiintyvä kielikuva. Kielentutkimuksessa metafora on laajasti käytetty termi. Alun perin metafora keksittiin jäsentämään abstrakteja ja monimutkaisia asioita yksinkertaisempaan muotoon. Lakoff ja Johnson (1980: 6) esittävät ihmisen koko ajatusprosessia metaforiseksi. Metaforan päälimmäisenä ideana on siirtää merkitystä. Merkityksen siirto tapahtuu kahden eri käsitteen kautta.

Metaforan merkityssiirtoa havainnollistetaan erilaisin kaavoin. Kaija Kuiri (2012) esittää teoksessaan, että metaforan ymmärrettävyys pohjautuu kaavaan, jossa tarkoite B muistuttaa tarkoitetta A. Kuirin lisäksi esimerkiksi Mauno Koski (1992: 13) tuo esiin metaforasta esitetyn semanttisen kaavan:

X on ikään kuin Y, suhteessa Z.

Lyriikassa kuvakielisyyttä muokkaa kielestä rikkaamman, kun metaforat kuvailevat ja tekevät tekstistä *monitulkinnaisen* (ks. Ratia 2007: 123–124). Metaforat ovat kontekstisidonnaisia. Jotta ihminen ymmärtää metaforan merkityksen, hänen on tiedettävä kielenkäyttökonteksti, jossa metafora esiintyy. Useissa konteksteissa metaforan muodostaa *polysemia*, joka tarkoittaa saman sanan omaavan eri päämerkityksiä (Kuiri 2012: 34). Esimerkiksi ihmisellä on jalka, kuten monilla esineillä; *pöydänjalka* ja *jalkalamppu*.

2.2 Kognitiivinen metaforateoria

George Lakoff ja Mark Johnson esittävät kognitiivisen metaforateorian, joka perustuu järjestelmällisyyteen. Teoriassa yhdistyy kognitiivinen kielitiede ja metaforat. (Lakoff–Johnson 1980: 3.) Metaforia nimitetään siis kognitiiviseksi metaforiksi, kun ne jaottuvat kolmeen pääryhmään tarkkojen, säännönmukaisten metaforisten käsitteiden kautta (ks. mt.: 9).

Metaforateoriassa metaforia nimitetään käsittemetaforiksi (*conceptual metaphor*).

Käsittemetafora muodostuu, kun kohdealue (*target domain*) ja lähdealue (*source domain*) toistuvat kielessä esiintyvien metaforien myötä. (Idström 2009: 60–61.) Kohdealuetta, joka on usein abstraktimpi käsittealue, halutaan kuvailla tyypillisesti konkreettisemmän lähdealueen mukaan (Onikki-Rantajääskö 2008: 53). Esimerkiksi metaforassa AIKA ON RAHAA kohdealueena on aika ja lähdealueena raha. Metaforan kautta aika koetaan ”arvokkaana hyödykkeenä” (Lakoff–Johnson 1980: 8).

Kognitiivinen metaforateoria ja semantiikka pyrkivät siihen, että kognitiivisessa metaforatutkimuksessa otetaan huomioon merkityksen ja kielitiedon laajemmatkin ominaisuudet. Tällöin metaforat muodostavat *skeemoja*, joissa metaforan merkitys nähdään vasten laajempaa taustaa. (Onikki 1994: 70–71.) Skeemoja ovat esimerkiksi lähdealueet OLIO (object), VÄYLÄ (path) ja SÄILIÖ (container) (Nikanne 1992: 71; Onikki 1994: 76–77). Skeemat voivat esiintyä kuvauksena spatiaalis-visuaalisista ja voimadynaamisista perussuhteista, tai niistä voidaan rakentaa *mielikuvaskemoja*. Metafora on laajentuma mielikuvaskemasta, joka syntyy ruumiillisesta vuorovaikutuksesta. (Onikki 1994: 81.)

Lakoff ja Johnson kutsuvat metaforien pääryhmiä strukturaalisiksi, orientoiviksi ja ontologisiksi. Strukturaaliset metaforat eli rakennemetaforat esitetään lähde- ja kohdealueiden keskinäisenä yhteytenä. Yleinen strukturaalinen metafora esiintyy seuraavasti: ELÄMÄ ON MATKA. Edellä mainitun käsittemetaforan rakenteellisia muotoja ovat esimerkiksi metaforat *elämän tie päättyy* ja *uuden alun löytäminen*. (Lakoff–Johnson 1980: 61.)

Orientoiva eli suuntametafora määräytyy spatiaalisen eli tilaa koskevan ilmauksen mukaan. Suuntametaforissa käsitteet hahmotetaan avaruudellisesta näkökulmasta, ja niitä pystyy tarkastelemaan vastakkaisten suuntien avulla; ylös-alas, sisään-ulos ja edessä-takana.

(Lakoff–Johnson 1980: 14.) Orientoiva metafora on yleisesti nähtävissä suuntametaforien ONNELLISUUS ON YLHÄÄLLÄ ja SURULLISUUS ON ALHAALLA kautta.

Ontologinen metafora kuvaa abstraktia käsitettä fyysisenä ja konkreettisena esineenä.

Ontologiset metaforat ovat kuvailevia ja keskittyvät erityisesti kehollisiin havaintoihin.

(Lakoff–Johnson 1980: 25–26.) Käsittemetafora KEHO ON TUNTEIDEN SÄILIÖ kuvaa ihmisen ”sisäistä kokemusta”, esimerkiksi ihminen *on täynnä vihaa*.

2.3 Metonymia

Lakoffin ja Johnsonin metaforateoriassa tarkastellaan metaforien ja käsittemetaforien lisäksi *metonymiaa*. Metonymia ilmaisee käsitteellisesti lähekkäistä ilmausta tai esimerkiksi kuvattu osa edustaa sen kokonaisuutta. Se toimii myös päinvastoin, jolloin kokonaisuus voi edustaa osaa. (Lakoff–Johnson 1980: 36). Metonymia, jossa käytetään osa-kokonaisuus -muotoa rakentuu esimerkiksi seuraavasti: ”Ruumiinjäsenet edustavat koko ihmistä”. Ruumiinjäsenellä voidaan viitata ihmisen tietoisuuteen ja toiminnan kontrolliin. (Kalliokoski 2008: 43.)

Kognitiivisessa metaforateoriassa metonymia koetaan tyypillisessä kontekstissaan yhtä systemaattiseksi kuin metafora. Metonymiat, kuten *nuoret jalat jaksavat liikkua* ja *hän osti Fordin*, eivät ole satunnaisia, vaan niiden konsepti perustuu toistensa yhteyteen. (Lakoff–Johnson 1980: 39.) Niiden analysoiminen vastaa metaforien analysointia, sillä niistä voidaan muodostaa skeemoja; esimerkiksi OSA ON KOKONAISUUS ja TUOTTAJA EDUSTAA TUOTETTA. Näitä voi kutsua käsittemetaforien tapaan käsittemetonymioiksi (Lakoff–Johnson 1980: 36–37).

Metonymia eroaa metaforasta siten, että metonymia vaatii muodostuakseen lähekkäisen ilmauksen. Metaforassa kuvailmaus voi olla abstrakti, eikä sen tarvitse liittyä konkreettisesti kuvattavaan asiintilaan (Kalliokoski 2008: 43). Metafora keskittyy suhteiden luomiseen ja korvaamaan merkityksiä, kun metonymia edellyttää rinnakkaisuutta ja täten mahdollistaa jatkuvuutta (Kesonen 2007: 167–168).

3 Aineisto ja menetelmä

Tutkielmani aineisto muodostuu Anna Puun albumin *Antaudun* (2012) kappaleista. Ne edustavat genreltään suomalaista pop-musiikkia. Hyödynnän kappaleiden laululyriikkaa tutkiessani niistä metaforia, käsittemetaforia sekä kognitiivisia metonymioita.

3.1 Aineisto ja sen keruu

Albumi *Antaudun* on julkaistu vuonna 2012. Siinä on yhteensä 10 kappaletta. Anna Puu ei ole yksin kirjoittanut kaikkia laulamiaan kappaleita. Niiden sanoituksiin on osallistunut useita artisteja. Anna Puun lauluja ovat kirjoittaneet hänen puolestaan muun muassa Mariska ja Heimo Hatakka. Kaikkien kappaleiden nimet ja sanoittajat löytyvät tutkielmani lopusta (ks. aineistolähteet).

Albumin kappaleiden välillä on mittaeroja. Mahdollinen syy sille on kappaleiden lyriikoiden takana olevat eri sanoittajat. Kappaleiden pituudet vaihtelevat keskimäärin kolmesta seitsemään säkeistöön. Laululyriikassa teemoina näkyvät muun muassa rakkaus, kaipuu, haavoittuvuus ja toivo.

Keräsin aineistoni käsin. Alleviivasin jokaisesta kappaleesta yksitellen niistä löytyvät metaforat sekä metonymiat ja muodostin kognitiiviseen metaforateoriaan tukeutuen käsittemetaforia sekä -metonymioita.

Anna Puun tuotannosta ei ole tehty aiempaa metaforatutkimusta. Yllätyksekseni vain yksittäisten suomalaisten artistien, kuten Vestan ja Haloo Helsinki! -yhtyeen, albumeita sekä teoksia on hyödynnetty nimenomaan kognitiivisissa metaforatutkimuksissa (ks. esim. Martelius 2019; Sipilä 2025).

3.2 Menetelmä

Tutkielmani edustaa pääosin kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Hyödynnän tutkimuksessa Lakoffin ja Johnsonin kognitiivista metaforateoriaa. Aineiston analyysin perustana ovat tutkimuskysymykset, jotka esittelin johdannossa. Analyysivaiheessa havainnollistan erityisesti kognitiivisista metaforista muodostuvia käsittemetaforia, ja tuon esille esimerkkejä aineistostani. Tutkielmassani on kvantitatiivisen tutkimuksen piirteitä, sillä lasken muun muassa käsittemetaforien määrän, jotta pystyn tekemään päätelmiä käsittemetaforien suhteista Anna Puun albumin lyriikassa.

Semanttinen analysointi auttaa jakamaan metaforat käsittemetaforiksi. Semantiikan avulla selvitan metaforan merkityssuhteita ja niiden monimuotoisuutta. Semantiikassa metaforat saavat lähde- ja kohdealueen, mikä helpottaa metaforien jakamista käsittemetaforiksi.

Vaikka tutkielmallani on teoriapohja, se ei riitä yksin vastaamaan tutkimuskysymyksiin ja luomaan tuloksia. Metaforia tutkiessa on otettava huomioon myös tulkitsijan osuudellisuus. Pelkästään abstraktimpi ajattelu ja havainnointi voidaan käsittää metaforiseksi (ks. Onikki 1992: 33). Tutkimuksessani sovellan teoriaa, mutta metaforien ja käsittemetaforien tunnistaminen tapahtuu oman kielitajuni kautta: Omat havaintoni ja tulkintani vaikuttavat lopullisiin tuloksiin.

Analyysia varten havainnoin ja tulkitsen metaforia ja jäsennän niitä käsittemetaforiksi. Analysoin esimerkiksi tämän metaforisen säkeen käsittemetaforana VALOTTOMUUS ON NEGATIIVISTA:

*Vailla **aurinkoo** sairaan **yksin** oon.*

Säkeessä kuvataan, kuinka lyyrinen minä eli puhuja kokee surullisuutta toisen lähdettyä. Kappaleessa pimeys mielletään negatiiviseksi, ja aurinko sekä sen valoisuus puolestaan kuvastavat positiivisuutta. Kun aurinko paistaa, ei olo ole yksinäinen. Näin siis tulen analysoimaan sanoitusten käsittemetaforia.

4 Analyysi

Tässä luvussa käyn läpi tutkielman analyysin prosessia. Analyysin tuloksia havainnollistan esimerkein, jotka koen olevan tutkimuksen kannalta merkittäviä ja kiinnostavia niiden kognitiivisuutensa ja omalaatuisuutensa myötä. En ota tutkielman tuloksissa huomioon ei-kognitiivisia kielikuvia.

Aineistoni jokaisesta kappaleesta löytyy metaforisuutta. Metaforia on osassa kappaleista suhteellisen vähän. Tämä näkyy siten, että pidemmissä sanoituksissa ei ole niin paljoa toistoa ja niiden säkeistöihin mahtuu enemmän vaihtelevuutta. Pituudeltaan lyhyemmät kappaleet, kuten *Hyvä hetki* ja *Kuka sut muka huolisi?* sisältävät kumpikin vain yhden esimerkin, minkä tuon esille tässä analyysissä. Kaikissa kappaleissa esiintyy käsittemetforia.

Aineistostani nostamani esimerkin perään ilmoitan sulkeissa, mistä kappaleesta se on. Säkeet merkitsen vinoviivalla (/), kuten lyriikan tutkimuksessa on tapana tehdä. Havainnollistan analyysissä metaforien ja metonymioiden esiintymät lihavoidulla fontilla.

4.1 Erilaisten metaforien esiintyminen

Albumissa esiintyy 51 metaforaa. Tutkielmassa käsiteltyjä esimerkkejä kognitiivisista metaforista on 21 kappaletta. Ne ovat kaikki erilaisia. Kun metaforat jakavat keskenään yhteisiä piirteitä, ne ryhmittyvät saman käsittemetaforan alle. Yhteenlasketuista metaforista siis noin puolet ovat kognitiivisia, mutta se ei tarkoita, ettei muita kognitiivisia kielikuvia olisi löytynyt enemmänkin. Eniten käsiteltyjä metaforia löytyi kappaleista *Pimeys peittää maan* ja *Illanpilaaja*.

Albumin metaforat kuvaavat tunteita ja aistihavaintoja erilaisten abstraktioiden avulla. Metaforissa näkyy luonnonläheisyys esimerkiksi sään eri olomuodoissa suhteessa ihmiseen: *Nyt varjoissa mä liikun, palelen*. Esille nousi myös tuntemuksien, kuten rakkauden ja kaipuun, kuvainnollisuus ja merkitys: *Elämien halki uin sun perään*.

Metaforien merkitykset ovat vahvasti kiinni kappaleiden kontekstissa. Ratkaisin metaforasta kehittyneen käsittemetaforan, kun ensin ymmärsin metaforien suhteen tekstiin. Esimerkiksi metafora *avaamme viimeisenkin portin* kuvastaa yritystä jatkaa suhdetta, mutta irrallisena kontekstistaan se voi hämmentää lukijassa, mihin sillä viitataan.

Käsittlemättömiin ja tutkimuksen ulkopuolelle jätettyihin metaforiin lukeutuu muun muassa ihmisten kielenkäyttöön kiteytyneitä eli vakiintuneita metaforia, kuten ilmaus *alussa yhdeksi meidät luotiin*, joka kuvastaa parisuhteessa olevien henkilöiden yhtenäisyyttä. Suhteen alussa he ovat kuin yksi ihminen ja tätä esimerkkiä vastaisi arkikielessä myös *sielujen yhdistyminen*. Toinen kiteytynyt ilmaus liittyy asioiden sekasortoon: *Sul on hommat levällään*. Kun ihmisellä on hommat levällään, se tarkoittaa sitä, että hän on luonteeltaan huolimaton ja hajamielinen.

4.2 Käsittemetaforat

Aineistoni kognitiivisista metaforista hahmottui monia käsittemetaforia. Käsittemetaforia esiintyi yhteensä 14 erilaista. Tässä alaluvussa esittelen nimeämäni käsittemetaforat, ja niiden jakautumisen strukturaalisiin, orientoiviin ja ontologisiin metaforiin. Käyn ne tarkemmin läpi esimerkein alemmissa luvuissa, jotta käsittemetaforien konteksti ja skeemat hahmottuvat paremmin.

Strukturaalisia käsittemetaforia löytyi kaiken kaikkiaan viisi erilaista. Strukturaaliset metaforat muodostivat isoimman ryhmän niin esimerkkejä kuin muita strukturaalisia metaforalöydöksiä. Kognitiivista metaforista suurin osa oli rakenteellisia myös Emilia Sipilän (2025) kandidaatintutkielmassa, jossa hän tutki kognitiivisia metaforia laulaja-lauluntekijä Vestan lyriikoita. Aineistossani käsittemetaforista eniten toistuivat AIKA ON TILA ja RAKKAUS ON MATKA. Käsittemetaphora MATERIAALI ON KULKULUPA esiintyi vain yhden kerran.

Orientoivista metaforista muodostui kuusi erilaista käsittemetaphoraa. Orientoivat metaforat muodostivat vastakkaisia käsittemetaphoria, joissa esimerkiksi kohdealue nähdään positiivisena tai negatiivisena suuntana. Niistä yleisimmät olivat negatiivisia, kuten VALOTTOMUUS ON NEGATIIVISTA.

Ontologisista metaforista hahmottui yhteensä kolme erilaista käsittemetaphoraa. Kaikki käsittemetaphorat olivat muodossa ”X ON OLIO”. Muoto esiintyi käsittemetaphorina AIKA ON OLIO, ELÄMÄNVAIHE ON OLIO ja TUNTEET ON OLIO.

4.2.1 Strukturaaliset metaforat

Strukturaaliset eli rakenteelliset metaforat ovat metaforia, jotka yhdistävät lähde- ja kohdealueita keskenään. Strukturaalisia metaforia löytyy runsaasti sanoituksista, ja osa niistä sopisi monen käsittemetaforan alle.

Lakoffin ja Johnsonin yleinen käsittemetafora ELÄMÄ ON MATKA löytyy sanoituksista, ja se saa monia variaatioita. Käsittemetaforana se näkyy sellaisenaan vain yhdessä kappaleessa, *Löydän sinut uudestaan*, jossa lyyrinen minä liikkuu kohti tulevaa:

(1) Elämien halki **uin** sun perään. (*Löydän sinut uudestaan*)

Esimerkissä (1) elämää kuvataan vetenä, jossa uiminen tapahtuu liikkumisen muotona. Uimisella päästään johonkin päämäärään. Tässä säkeessä päämääränä on päästä puhuteltavan luo. Lyyrinen minä etenee uimalla kohti tulevaa.

Sanoituksissa yleisin käsittemetafora on AIKA ON TILA. Tähän käsittemetaforaan löytyi esimerkkejä muun muassa kappaleista *Antaudun* ja *Suukko*:

(2) Kun **loppu tulee** lopulta **olkariin** karmit kaulassa. (*Antaudun*)

(3) **Taaksepäin** jos kävelet, niin **väärään suuntaan** käännyt. (*Suukko*)

(4) Tärkeää on ainoastaan, kuinka otat **jatkon** vastaan. (*Suukko*)

Sanoituksissa aikaa kuvataan loppuvana, spatiaalisesti eteen- ja taaksepäin liikkuvana sekä siihen liittyen jatkuvana. Säkeessä (2) lopulla tarkoitetaan suhteen päättymistä. Suhteen loppu tapahtuu asunnon sisällä, olohuoneessa. Säkeissä (3) ja (4) aika liikkuu aktiivisena, joten käsittemetafora voisi olla niiden kohdalla myös AIKA ON MATKA.

Esimerkissä (3) taaksepäin meneminen saa syy-seuraussuhteen. Taaksepäin käveleminen johtaa negatiiviseen käännökseen. Tällä tarkoitetaan ihmisen paluuta menneisyyteen, ja sinne palatessaan on hän mennyt väärälle polulle. Hän toistaa virheensä. Esimerkki (3) voisi olla myös orientoiva eli suuntametafora. Esimerkissä (4) jatkolla tarkoitetaan suhteen tulevaisuutta.

(5) **Avaamme** viimeisenkin **portin**. (*Säännöt rakkaudelle*)

Esimerkki (5) kuvaa yritystä jatkaa suhdetta, jotta se ei loppuisi. Käsittemetafora on MATERIAALI ON KULKULUPA. Suljettu portti on ikään kuin kulkemista estävä fyysinen asia. Puhuja pyrkii avaamaan jokaisen portin henkilön x kanssa, jotta suhde jatkuisi.

Kappaleessa *Kolme pientä sanaa* toistuu käsittemetafora RAKKAUS ON MATKA:

(6) Mutta **rakkaus** ei **asu** tääl enää. (*Kolme pientä sanaa*)

(7) Jos on ovi raollaan, se **pääsee palaamaan**. (*Kolme pientä sanaa*)

Rakkautta kuvataan molemmissa esimerkeissä tilanteena, joka ”elää”. Rakkaus voi päättyä matkan tavoin, tai tulla takaisin elämään. Se on jotain yhdessä koettua, ja se yhdistyy henkilöiden väliseen kokemukseen. Esimerkissä (6) rakkaus on tullut päätökseen ja esimerkissä (7) rakkaus voi jatkua, kuten matkakin, mikäli haluaa sen tapahtuvan. Oven raollaan pitäminen kuvaa matkan mahdollistamista.

Strukturaaliselle metaforalle tyypillisiä piirteitä löytyy myös albumin viimeisestä kappaleesta *Kuka sut muka huolisi?* Sanoituksessa käsittemetafora KOMMUNIKOINTI ON SELKEÄ TIE esiintyy seuraavasti:

(8) Kun sinä **avaat suusi**, olet **pelkkää asiaa**. (*Kuka sut muka huolisi?*)

(9) Olet täysin **mutkaton**. (*Kuka sut muka huolisi?*)

Esimerkeissä (8) ja (9) kuvataan ihmisen puhumista ja nimenomaan puhuteltavan puhetyyliä. Puhuja kokee, että puhuteltavaa on helppo ymmärtää, puhe on selkeää ja mutkatonta. Mutkattomuus mainitaan esimerkissä (9), ja puhuja haluaa myös painottaa kommunikoinnin mutkattomuutta yhdistämällä puhuteltavan puhetyylin hänen persoonakseen: *Olet täysin mutkaton*. Sekä tie että puhe voi olla mutkatonta. Nämä esimerkit ovat sekä rakenteellisia metaforia että metonymioita. Metonymioita esittelen enemmän luvussa 4.3.

4.2.2 Orientoivat metaforat

Orientoivat eli suuntametaforat kuvaavat spatiaalisuutta. Orientoivia metaforia yhdistää suunnan määrittäminen. Orientoivat metaforat muodostavat suurimman joukon käsittemetaforista. Käsittemetaforat muodostivat vastakkaisuuksia, mitkä toistuivat lyriikoissa: ONNELLISUUS ON YLHÄÄLLÄ ja SURULLISUUS ON ALHAALLA.

Erityisesti kappaleen *Pimeys peittää maan* sanoituksessa toistuivat valo ja pimeys, mitkä ilmentyivät aurinkona ja varjoina. Auringon valoa kuvataan positiivisuuden lähteenä, ja pimeyttä sekä sen varjoja pidetään negatiivisena, ne yhdistyvät suruun. Metaforina valo ja pimeys toimivat toistensa vastinpareina:

(10) Mun päivistäni **aurinko jäi pois** / se häipyi samalla kun sinäkin. (*Pimeys peittää maan*)

(11) Nyt **varjoissa** mä liikun, palelen. (*Pimeys peittää maan*)

(12) **Vailla aurinkoo** sairaan yksin oon. (*Pimeys peittää maan*)

Mainitsinkin luvun 3 lopussa käsittemetaforan VALOTTOMUUS ON NEGATIIVISTA, mikä kuvastaa edellä olevia näytteitä. Valottomuutta voidaan kokea myös yksinäisyytenä, kuten lyyrinen minä sen sanoittaa esimerkissä (12). Laulun sanoitukset pitävät sisällään tarinan, jossa puhujan suhde laulun puhuteltavaan loppuu ja se näyttäytyy suruna ja yksinäisyytenä.

(13) Taivas on aivan **valoton** / Loista kuukaan ei. Kuka hohteen siltä vei? / Ja kuinka käy, jos sinua ei näy ja **pimeys peittää maan?** (*Pimeys peittää maan*)

Esimerkissä (13) tunne eli suru muuttuu voimakkaammaksi ja ylitsepääsemättömäksi. Mikä voisi olla enää huonommin, kun toinen ihminen jättää puhujan? Lyyrinen minä kokee alakuloisuutta, mikä muokkaa hänen koko ympäristönsä pimeäksi. Nimeän tämän käsittemetaforaksi PIMEYS ON ALAS, sillä usein sanotaan, että ”alhaalta ainut suunta on ylöspäin” ja selvästi pimeyttä alemmaksi puhuja ei voi mennä.

(14) Nyt on hyvä, nyt **ei sada**. (*Hyvä hetki*)

Sade liitetään usein suruun ja onnettomaan tunteeseen. On hyvä asia, kun ei sada, sillä sateinen sää on masentavaa. Sade kuvastaa samalla tavoin alakuloisuutta kuin esimerkiksi varjot, sillä molemmat edustavat synkkyyttä niin konkreettisesti kuin vertauskuvallisesti mielentilana. Tällöin käsittemetafora voisi olla esimerkiksi SADE ON NEGATIIVINEN.

(15) Aamu nousee **harmaana**. (*Illanpilaaja*)

Erilaiset värit, kuten sininen ja harmaa, liitetään usein kielikuvana yhteen tunteen kanssa. Tässä tapauksessa (15) aamun harmaus viittaa siihen, että puhujan päivä alkaa valottomana. Jos aamu on kirkas tai aurinkoinen, se voisi viitata iloisuuteen. Tästä näytteestä käsittemetafora voisi olla HARMAA ON ALHAALLA.

Sanoituksista löytyy myös muita suuntametaforia, jotka muodostavat vastinpareja. Ne eivät viittaa suoranaisesti edellä mainittujen käsittemetaforien tapaan tunteeseen, vaan enemmänkin kokemukseen. Näitä ovat TIETÄMINEN ON YLHÄÄLLÄ – EPÄTIETOISUUS ON ALHAALLA ja TULEVAISUUS ON EDESSÄ – MENNEISYYS ON TAKANA -parit. Esimerkiksi käsittemetafora EPÄTIETOISUUS ON ALHAALLA näyttäytyy kappaleessa *Nuori Loiri* seuraavasti:

(16) Mietin onko **pääni puusta**. (*Nuori Loiri*)

Esimerkissä (16) viitataan puhujan kokemaan tyhmyyteen. Pään sisällä ei ikään kuin tapahdu mitään ja aivot eivät toimi, sillä pää on ontto kuin puu. Pään oleminen puuta kuvastaa puhujan suhdetta itseensä, ja kuinka hän kokee olevansa ”alempiarvoinen”.

4.2.3 Ontologiset metaforat

Ontologiset metaforat kuvaavat abstrakteja kokemuksia ja havaintoja. Ne näyttäytyvät kappaleiden lyriikoissa tuntemuksina ja olioina. Ontologisille metaforille tyypillinen käsittemetaforan muoto ”X ON OLIO” esiintyy kaikissa esimerkeissä. Metaforat siis ilmaisevat abstraktin olemassaoloa.

Kappaleesta *Illanpilaaja* löytyy monta ontologista metaforaa suhteessa muihin kappaleisiin:

(17) Torstai **maistuu** maanantailta vailla toivonripausta. (*Illanpilaaja*)

(18) Kevät **tuntuu** marraskuulta luoja selän takana. (*Illanpilaaja*)

Esimerkit (17) ja (18) kuvaavat päivän ja vuodenajan tuntumista toisenlaisena. Eroavaisuudet tunnistetaan aisteihin liittyvillä sanoilla; *maistuu* ja *tuntuu*. Niiden käsittemetafora on AIKA ON OLIO. Ontologisen metaforan tavoin ajat edustavat ihmisen kaltaisia olioita, mitkä voivat esimerkin (17) tavoin maistaa ja esimerkin (18) tavoin tuntea toisensa.

Seuraavan esimerkin käsittemetaforana ilmenee ELÄMÄNVAIHE ON OLIO:

(19) Kohta **oot** jo **paksuna**, jätkä jossain **kateissa**. (*Illanpilaaja*)

Metaforassa (19) esiintyy kaksi tapahtumaa, jotka kuvaavat yhtä elämänvaihetta. Puhuja varoittaa puhuteltavaa, että hän on kohta *paksuna* eli raskaana, jolloin mies lähtee hänen luotansa. Nainen jäisi tulevaisuudessa yksinhuoltajaksi vauvalle. Puhuja pyrkii siihen, että puhuteltava ei luottasi kehen tahansa.

Ontologiset metaforat kuvaavat myös tunteita ja mielentilaa. Käsittemetafora TUNTEET ON OLIO sopisi näille kappaleiden *Antaudun* ja *Löydän sinut uudestaan* metaforille:

(20) Nimet **hukkuu** mielestä. (*Antaudun*)

(21) Mua ei voi estää **kuolemakaan**. (*Löydän sinut uudestaan*)

Esimerkit kuvaavat tuntemuksia, jossa ajattelua kuvataan säiliöksi. Esimerkissä (20) ihmisen muisti on kuin säiliö, jossa nimet voivat hukkuu. Esimerkki (21) perustuu voimavaraan, mikä on tässä tapauksessa rakkaus. Sanoituksessa lyyristä minää ei pidättelee edes kuolema, jotta pääsisi puhuteltavan luo.

4.3 Kognitiivinen metonymia

Metonymia kuvaa asiayhteyttä, jossa osa edustaa kokonaisuutta tai kokonaisuus osaa.

Metonymiat ovat lähekkäisiä ilmauksia. Näitä kielikuvia löytyi kaiken kaikkiaan aineistosta kahdeksan kappaletta. Yhteenlaskettu tulos koostuu siis erilaisista kognitiivisista metonymioista. Esimerkeiksi lukeutuivat neljä seuraavaa:

(22) Kun arki ajaa **tankilla** keittiöön kovat piipussa. (*Antaudun*)

(23) Kun loppu tulee lopulta olkkariin **karmit kaulassa**. (*Antaudun*)

(24) Miten jotkut osaa taikoa **kuohuviinistäkin vettä**? (*Illanpilaaja*)

(25) Sä oot **taivaanrannanmaalari**. (*Kuka sut muka huolisi?*)

Tankki edusta osaa esimerkissä (22). Tankki nähdään kielikuvana arjesta. Tankki ei tässä kontekstissa kuvaa pelkästään armeijan panssarivaunua. Se edustaa voimaa ja tuhoa, jotka metonymiassa (22) ovat kaaoksen kuvausta arjesta.

Karmit kaulassa on esimerkissä (23) esiintyvä yleinen metonymia, jossa kaulan ympärillä olevat karmit vastaavat konkreettisia oven tai ikkunan ympärillä olevia karmeja. Metonymia perustuu siihen, että henkilö, tai tässä tapauksessa loppu, ilmestyy niin kovaa vauhtia, että sen kaulaan jää karmit kiinni. Karmit ovat osa, mikä edustaa kokonaisuutta eli nopeaa loppua.

Esimerkki (24) kuvaa osan yhdistämistä kokonaisuuteen. OSA eli kuohuviini yhdistyy OLIOKSI eli esimerkiksi juhlaaksi. Kuohuviini siis yhdistetään usein juhlallisuuteen ja sen muuttuminen

vedeksi tarkoittaa, että joku tai jokin pilasi ”juhlan”. Arkikielessä voikin kuulla käytettävän sanontaa, jossa vedellä ilmaistaan tunnelman kääntymistä: *Tunnelma muuttui vetiseksi*.

Ihmistä kuvataan esimerkissä (25). *Taivaanrannanmaalari* viittaa henkilöön, joka unelmoi suuresti ja voi siitä syystä olla hieman harhaileva. Taivaanrannanmaalari on melko kiteytynyt metonymia, johon liitetään taivaanranta ja sen kuvitteellinen heijastuminen ihmisen persoonaan. Tässä metonymiassa kokonaisuus tulee osasta eli *taivaanrannan maalauksesta*, joka tarkoittaa asiaa, mikä on usein epärealistisen kaunis ja haavemainen.

5 Päätäntö

Kandidaatintutkielmassani olen tutkinut metaforia Anna Puun albumista *Antaudun* (2012). Tutkimiani kappaleita on yhteensä 10. Olen tutkielman avulla saanut selville, millaisia monitulkintaisia ajatuksia, havaintoja ja tunnetiloja niiden lyriikoissa käytetään. Analyysin pohjana ovat olleet tutkimuskysymykset:

1. Millaisia metaforia Anna Puun sanoituksissa esiintyy?
2. Mitkä käsittemetaforat niissä toistuvat?
3. Mitä kognitiivisia metonymioita kappaleissa on?

Tutkimuskysymysten osalta löysin monia esimerkkejä metaforista ja käsittemetaforista. Hyödynsin metaforatutkimuksessani teoreettisena viitekehyksenä Lakoffin ja Johnsonin metaforateoriaa. Sekä metaforateorian että semantiikan avulla muodostin aineistosta löytämistäni kognitiivisista metaforista käsittemetaphoria. Lopputulokseen vaikutti myös oma kielitajuni, joka muodosti tulkintoja siitä, millä perusteilla metaforat ryhmittyyvät käsittemetaforien alle.

Sanoitusten metaforat kuvaavat erityisesti rakkauden tunnetta ja mielialan vaihtelua lyyrisen minän elämässä. Aineistoni metaforat jakautuivat kognitiivisen metaforateorian mukaan strukturaalisiin, orientoiviin ja ontologisiin metaforiin.

Tulosten mukaan tutkielmassani esiintyi eniten orientoivia käsittemetaphoria. Tunteellisten laulujen lyriikassa usein kuvataan mielentilaa ja tunteita, mitkä yhdistyvät spatiaalisten ilmausten kanssa. Tärkeäksi huomioksi nousi orientoivien käsittemetaforien muodostamat vastinparit, kuten ONNELLISUUS ON YLHÄÄLLÄ ja SURULLISUUS ON ALHAALLA.

Tutkielmassa korostui strukturaalisten metaforien runsaus, mikä ei sinänsä yllätä.

Strukturaalisen metaforan määritelmä on melko abstraksi: Se yhdistää lähde- ja kohdealueen keskenään. Strukturaalisia käsittemetaphoria ilmeni viisi, ja metafora-näytteitä niihin kertyi yhdeksän. Niistä yleisimmät käsittemetaforat olivat AIKA ON TILA ja RAKKAUS ON MATKA.

Ontologisista metaforista löytyi vähiten käsittemetaphoria. Niitä oli yhteensä kolme. Muihin ryhmiin verrattuna ontologiset metaforat olivat poikkeuksellisia, sillä jokainen metafora käytti

samaa käsittemetaforan rakennetta "X ON OLIO". Kokonaisuudessaan ontologisten metaforien vähäisyys sanoituksissa vaikutti siihen, että käsittemetafia ei esiintynyt muissa muodoissa.

Metaforien lisäksi aineistossani esiintyi kognitiivisia metonymioita. Niitä löytyi eniten muodossa, jossa osa edustaa kokonaisuutta, jolloin se saa käsittemetonymian OSA ON KOKONAISUUS. Metonymian määritelmä vastasi lähelle metaforaa, jonka vuoksi aineistosta ilmeni myös variaatioita kognitiivisten metonymioiden ja strukturaalisten metaforien välillä, esimerkiksi säkeessä: *Olet täysin mutkaton.*

Tämä tutkielma sai alkunsa omasta mielenkiinnostani musiikkiin ja sen lyriikkaan. Albumia voisi tutkia myös muusta kielitieteellisestä näkökulmasta. Kappaleiden pituudet vaihtelevat merkittävästi ja osassa kappaleista on vain harvoja esimerkkejä kognitiivisista metaforista. Tulevaisuuden jatkotutkielmissa kannattaa tarkastella useampaa Anna Puun albumia tai laajentaa tutkimusaineistoa kaikkiin albumeihin ja tehdä pro gradu –tutkielma.

Lähteet

Aineistolähteet

Antaudun. Sony Music (2012)

1. Anna Puu, Knipi & Lasse Kurki: *Antaudun*
2. Anna Puu, Jukka Immonen & Lasse Kurki: *Pimeys peittää maan*
3. Anna Puu & Samae Koskinen: *Kolme pientä sanaa*
4. Heimo Hatakka: *Illanpilaaja*
5. Mariska: *Löydän sinut uudestaan*
6. Heimo Hatakka: *Säännöt rakkaudelle*
7. Anna Puu, Knipi & Samae Koskinen: *Nuori Loiri*
8. Heimo Hatakka: *Hyvä hetki*
9. Mariska: *Suukko*
10. Anna Puu & Samae Koskinen: *Kuka sut muka huolisi?*

Muut lähteet

Idström, Anna 2009. Metaforat kulttuurin peilinä. – Kielissä kulttuurien ääni, s. 56–61. Toim. Anna Idström ja Sachiko Sosa. SKS, Helsinki.

Kalliokoski, Jyrki 2008. Kirjailijan kieltä tutkimassa. – *Kieltä kohti*, s. 34–48. Toim. Tiina Onikki-Rantajääskö ja Mari Siironen. Otava, Helsinki.

Kesonen, Kaisu 2007. Metonymia. – *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*, s. 167–187. Toim. Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen ja Karoliina Lummaa. Vastapaino, Tampere.

Koski, Mauno 1992. Erilaisia metaforia. – *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*, s. 13–32. Toim. Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski. Urpo Nikkane ja Tiina Onikki. SKS, Helsinki.

Kuiri, Kaija (toim.) 2012. *Johdatus semantiikkaan*. Finn Lectura, Helsinki.

Lakoff, George – Johnson, Mark 1980. *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press, Chicago.

- Martelius, Jemina 2019. *Spatiaaliset rakkausviitteiset metaforat Elli Haloon lyriikoissa*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu –tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos. URN: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019052817578>.
- Nikanne, Urpo 1992. Metaforien mukana. – *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*, s. 60–90. Toim. Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne ja Tiina Onikki. SKS, Helsinki.
- Onikki, Tiina 1992. Paljon pystyssä. – *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*, s. 33–40. Toim. Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne ja Tiina Onikki. SKS, Helsinki.
- Onikki, Tiina 1994. Skeema merkitysrakenteen ja taustatiedon kuvauksessa – *Näkökulmia polysemiaan. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2*, s. 70–127. Toim. Pentti Leino ja Tiina Onikki. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- Onikki-Rantajääskö, Tiina 2008. Kielikuvia kaikkialla. – *Kieltä kohti*, s. 49–65. Toim. Tiina Onikki-Rantajääskö ja Mari Siironen. Otava, Helsinki.
- Ratia, Taina 2007. Runon kuvakielisyyden ulottuvuudet. – *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*, s. 121–142. Toim. Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen ja Karoliina Lummaa. Vastapaino, Tampere.
- Sipilä, Emilia 2025. *Seikkailu kutsuu, katso siellä se heiluttaa. Kognitiiviset metaforat laulaja-lauluntekijä Vestan lyriikoissa*. [Verkkodokumentti.] Kandidaatintutkielma. Tampereen yliopiston informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta. URN: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202505054794>.

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.